

Demokratizálódás, politikai intézmények és etnikai konfliktusok

*Saideman, S. M.–Lanoue, D. J.–Campenni, M.–Stanton, S.: Democratization, Political Institutions,
and Ethnic Conflict. A Pooled Time-Series Analysis,
1985–1998. = Comparative Political Studies, 35. vol. 2002. 35. no. 103–129. p.*

A demokratizálódás harmadik hulláma egybeesett az etnikai csoportok számának növekedéséhez kapcsolódó konfliktusokkal. Bármennyire meglepő, a liberális demokráciák hanyatlását 1992 után az új etnikai konfliktusok csökkenése követte. Ez a nyilvánvaló tendencia jelzést kell adjon a témával foglalkozóknak, gondolkozzanak el ezen, mielőtt egyedüli gyógyírként a demokráciát javasolják az etnikai konfliktusok megoldására. Mindenesetre az etnikai konfliktusok számtalan formája sok kérdést vet fel, melyekre a válaszokat hosszabb idő óta neves politológusok keresik. Eredményüket, véleményüket folyamatosan publikálják.

A kérdések között elsőként szerepel az etnikum biztonságának dilemmája, ami az etnikai csoportok és a kormányhatalom közötti versengésre utal. E tekintetben a nemzetközi kapcsolatok hatással vannak a belpolitikára. Az etnikai csoportok számára a legnagyobb potenciális fenyegetettség az ország határain belül uralkodó kormányzat felől érkezhethet. Az etnikai csoportok nagyobb biztonságban lehetnek, ha befolyásolni képesek a döntéshozókat, ha meg tudják akadályozni a kormány ártalmas politikáját. Az etnikai csoportok biztonságának hiánya a kormányzat elleni protestálásoktól a forradalomig terjedő konfrontációkba torkollhat. Demokratikus országokban a kormányzat polgári tiltakozással is befolyásolható. Újjonnan alakult rezsimeknek – különösen ha demokratikusak – a vártnál kevesebb problémájuk támad a kisebbségekkel. Ez arra utal, hogy a döntéshozóknak nem kell nagyon félni a növekvő etnikai konfliktusoktól, ha azok támogatják az ország demokratizálódását. Másrészt az etnikai csoportok megmozdulásainak nagyobb a lehetősége demokratikus rendszerekben, mint önkényuralmiban. A politikai porondon előfordulhat, hogy rivalizáló pártcsoportok mozgalma a nacionalizmus irányába mozdul el.

A politikai változás pusztá ténye is fokozhatja az etnikai küzdelmeket, de ezek inkább a demokrácia irányába hatnak. A kisebbség biztonságának dilemmái kétféle politikai törekvés logikáját képviselik. Először: politikai küzdelmek fokozhatják az etnikai követeléseket, és a politikai változás fokozza a bizonytalanságot. Másodsor: a demokratizálódás folyamatában is felerősödhetnek az etnikai követelések. Időben közeli erre a Szovjetunió osztódásának példája. A Szovjetunió utódállamaiban tartott első választásokat autoritárius rendszerek képviselői írták ki, még mielőtt az országok valószínűs demokratizáciává alakultak volna. Így az utódállamok némelyikének politikai rendszere legfeljebb nevében demokratikus. Politikai rendszerek átalakulásában létrejött állami intézmények tevékenysége, intézkedései befolyásolják a kisebbség közérzetét. Különösen fontos, hogy az állam elnöki vagy parlamentáris intézményt alakít-e ki. Konfliktushelyzetek keletkezhetnek választási rendszerekből, mely szerint kap-e a kisebbség beleszólási jogot az állam irányításába és ennek milyen eredménye lesz. Ha nemzetcsoportok közös határon belül kényszerültek élni – mint pl. a volt Jugoszláviában – az erőviszonyok figyelembevételével valószínűleg szövetségi államot alkotnak. (Európai hagyomány szerint persze a szövetségi állam azonos nyelvet beszélő tartományok/államok közösségéből alakul, ld. pl. az NSZK esetét.)

Politikai tényezőkön kívül is támadhatnak etnikai konfliktusok, bár ilyenek inkább demokratikus, de gazdaságilag elmaradott, szegény országokban fordulnak elő. Gazdag

országok többnyire „megvásárolják” a konfliktusokat. Gazdasági problémák nyomán általában a kisebbség tagjai veszítik el munkahelyüket. Sőt, romló gazdasági helyzetben az etnikum elmarasztalása társadalmi feszültséget vezethet le. Minden esetben az etnikai csoport helyi tömörülése, önálló gazdasági eredménye ellensúlyozni képes, de legalábbis csökkenteni tudja a szélsőséges politikai irányzatok hatását.

Az etnikai biztonság helyzetét elemezve azt is figyelembe kell venni, milyen mértékben befolyásolhatják az etnikai követelések a politikai rendszerváltozásokat. A kérdés ugyanis nem az, hogy egy országot elnöki vagy parlamentáris rendszerben irányítanak, hanem az: van-e az országnak olyan választási rendszere, ami lehetővé teszi az etnikum politikai, gazdasági békéjét és érvényesülését. Vannak olyan évszázados demokráciák, melyekben olykor előfordulnak etnikai zavargások, de ezek nem vezetnek politikai rendszerváltáshoz. Az igazi kihívás napjainkban a politikusok számára az, hogy el tudják-e fogadni az általuk irányított ország alkotmányának oly mértékű módosítását, ami az etnikum megbékéléséhez vezet, még akkor is, ha ezek a módosítások a köztisztviselői, hivatalnoki kar pozícióját veszélyeztetik.

Kádár József

Soknemzetiségű régiók az EU új keleti határain – ét malomkő között

*Batt, Judy: Between a Rock and a Hard Place—Multi-ethnic Regions on the EU's New Eastern Frontier
= East European Politics and Societies, 15. vol. 2002. 3. no. 502–527. p.*

Közép- és Kelet-Európa posztkommunista forradalmi paradox módon utalnak olyan rendszerváltásra, melyben törekednek a „nemzeti önrendelkezés” megvalósítására, egyúttal pedig vissza akarnak térni az „európai népek közösségébe”. Látszólag csak azért ragaszkodnak a nemzeti önállósághoz, hogy azonnal lemondjanak róla. A szovjet elnyomás után felszabadult „nemzetállamok” a nemzet államiságát a francia forradalom politikai kifejezésével regisztrálták, ami a „népakaratot” foglalta magába. De ki a „nép”? – és hová tartozik, mikor a huszadik század politikusai a „nép” megkérdése nélkül tologatták a határokat. Az eljárást Bibó István „politikai hisztériának” definiálta. Ez vezetett a térség népei sorában érzékelhető „egzisztenciális félelem” megjelenéséhez.

Az egzisztenciális félelem a hidegháború végén különösen a multinacionális államok felbomlásával vált nyilvánvalóvá a Szovjetunió, Jugoszlávia, Csehszlovákia viszonylatában, ahol a nemzeti többség magának vindikálta az országot. Egy lehetséges „biztonsági vákuum” fenyegetése a térség államai egy részét a NATO felé irányította. Megérthető ez a tendencia, ha figyelembe vesszük, hogy Közép-Európa multikulturális karaktere az itt élő népek hagyományos interetnikus kapcsolatrendszerére épül. Ahogy ezt Kundera megfogalmazta: „legnagyobb sokféleség legkisebb helyen”. És számukra nincs más észszerű megoldás és hely.

A Kárpát-medence népei együtt éltek a Habsburg-birodalom határain belül 1918-ig. Éltek és hordozták a soknemzetiségű államon belüli etnikumok egymásnak feszülő problémáit. A Kárpát-medencét vagy annak bizonyos részeit a magyarokon kívül más nemzetek is magukénak tekintették és tekintik ma is, így a szlovákok, ruszinok/ukránok, románok, szerbek, szlovénok, horvátok. A politikai határok nincsenek tekintettel a nemzetiségek koncentrált vagy sporadikus településeire.